

ВИРАЖЕННЯ АВТОРСЬКОГО «Я» В ГАЗЕТНИХ ЖАНРАХ ЖУРНАЛІСТИКИ

Проаналізовано вираження авторського «Я» в друкованому журналістському тексті в контексті газетних жанрів журналістики на прикладі матеріалів Віталіни Московцевої (газета «Запорізька правда»).

Ключові слова: журналістський текст, газета, образ автора, жанр, авторська позиція, засоби вираження.

Проанализировано выражение авторского «Я» в печатном журналистском тексте в контексте газетных жанров журналистики на примере материалов Виталины Московцевой (газета «Запорожская правда»).

Ключевые слова: журналистский текст, газета, образ автора, жанр, авторская позиция, средства выражения.

The expression of authorial «Self» in printed journalistic text through the prism of newspaper journalism genres on example of Vitalina Moskovtseva materials (newspaper «Zaporizhzhka pravda») is analyzed.

Key words: journalistic text, newspaper, author's image, genre, author's position, means of expression.

Суб'єктивність не суперечить документальній основі журналістського твору. Різні способи авторського самовираження лише сприяють глибиннішому осмисленню об'єктивних сторін події, яка описується. Серед цих способів особливого значення набуває категорія авторського «Я». Використовуючи цей своєрідний інструмент, журналіст може активно втручатися в перебіг подій, контактувати з героями, висловлювати власні позицію й думку.

Авторське «Я» залежить від особливостей культурної епохи, власного світогляду, а також від того, наскільки важливим для журналіста є вміння підбирати елементи журналістської майстерності, що справляють на читача найбільше враження. Міра авторської присутності, а також форми вираження образу автора в журналістському тексті визначаються як внутрішньою еволюцією жанру, так і загальноприйнятим у певній суспільно-політичній формації типом спілкування преси з аудиторією.

Правильно й об'єктивно передати дійсність за допомогою мовних засобів тексту, зважаючи на вимоги жанрологій — важливе завдання для журналіста. Робота з джерелами показала недостатню увагу до цієї проблеми вчених і теоретиків. Цим і зумовлена актуальність дослідження.

Методологічну й теоретичну основу дослідження становлять праці, присвячені розгляду авторського «Я» в журналістському тексті таких вітчизняних і зарубіжних учених-журналістикознавців:

В. Виноградова, Є. Почкай, М. Кіма, М. Бахтіна, Г. Солганика, Є. Васильєва, В. Конькова, О. Галича, В. Кухаренко.

Мета — проаналізувати прийоми вираження авторського «Я» на прикладі матеріалів Віталіни Московцевої (газета «Запорізька правда»). Досягнення означеної мети передбачає вирішення таких завдань: 1) з'ясувати поняття «авторське «Я»»; 2) дослідити прийоми авторського самовираження в тексті в контексті газетних жанрів журналістики.

Проблема авторського «Я» як стилістичного центру літературного твору вперше була розглянута в 1930-х рр. В. Виноградовим як семантико-стильова категорія епічного й ліро-епічного творів. Науковець цю категорію тлумачить як головну й багатозначну стильову характеристику певного твору й усієї художньої літератури загалом. Авторське «Я» відображається в стильовій індивідуалізації, художньо-мовленнєвому вираженні, відборі й представленні в тексті лексичних і синтаксичних одиниць, загальному композиційному втіленні. Отже, образ автора, згідно з В. Виноградовим, це центр художньо-мовленнєвого світу, в якому відображається естетичне ставлення автора до власного тексту [2, с. 131].

У процесі історичного розвитку авторське «Я» розширювало свої функції, тому виникали принципово нові концепції автора як учасника художньої події, наприклад, концепція М. Бахтіна, котрий уважав, що автор у своєму тексті «повинен перебувати на межі створюваного ним світу як активний творець, оскільки втручання його в цей світ руйнує його естетичну стійкість». Саме цим дослідник підкреслював внутрішнє прагнення автора до створення іншої реальності, здатної на змістовний саморозвиток. При цьому важлива роль відводилася мові автора як будівельному матеріалу, використовуючи яку, автор, згідно зі своїм внутрішнім завданням, створює новий зміст [1, с. 42].

По-іншому розглядають це питання дослідники О. Галич, В. Назарець і Є. Васильєв, котрі образом автора називають відображену у творі особистість автора-творця, яка виявляється свій як певна світоглядна позиція (точка зору) [4, с. 188].

Д. Григораш розуміє авторське «Я» як вияв ставлення до відтворення ним фактів, явищ, подій; журналістську позицію, що ґрунтується на авторських відчуттях і роздумах [5, с. 295].

Сучасний теоретик-журналістикознавець І. Михайлин переконаний, що журналіст будує свій твір, який ґрунтується на майже обов'язковій наявності образу, на ліричних засадах. Це він, автор, упорядковує образний світ твору, визначає його структуру, часо-просторові координати. Журналіст описує, розповідає, але перебуває на відстані від подій. Форма його присутності у творі — відокремлений від сюжету образ оповідача, тобто авторське «Я» [8, с. 258].

В. Коньков зазначає, що образ автора — категорія поетики, що дозволяє інтерпретувати змістовну і мовну цілісність тексту. Авторське

«Я» — категорія лінгвістична, мовне втілення автора як одного з персонажів тексту, мовна партія автора протиставлена мовним партіям інших персонажів тексту [8, с. 200].

В. Виноградов зазначав, що, для автора складно об'єктивно відобразити дійсність, оскільки подолати суб'єктивність і опанувати стиль нелегко. У текстах, у їх структурі, у створюваних образах, а також в образі самого автора уособлюються його ставлення до літературної мови й способів її використання. Автор не описує навколишньої дійсності, а створює свій художній світ на її основі, тому написаний ним твір завжди виявляється різноманітнішим і багатшим, ніж його прототип — дійсність [2, с. 240].

Отже, авторське «Я» — специфічна смислова величина, яку, з одного боку, потрібно відрізнати від біографічної авторської постаті, автора — як людини, а не як особливої творчої особистості; з іншого — від образу художньо конструйованої особи оповідача, котра є реальним творцем у функції автора, тобто умовного, а не фактичного автора-творця [7, с. 32].

У журналістському тексті образ автора проявляється через авторське «Я» й особистість журналіста. Сам образ автора пов'язаний з безпосереднім сприйняттям тексту адресантом і співвідноситься з його особистістю. Найявність авторського «Я» в тексті завжди є вмотивованою і спрямованою на здійснення певного впливу на аудиторію.

Г. Солганик зазначає, що в журналістиці важливий не образ автора, а сам автор як особистість. Він доводить, що головною відмінністю образу автора в журналістиці є відкритість авторського «Я», «забарвленість тексту особистими емоціями автора» [10, с. 75].

На думку М. Воронова, авторська позиція і авторське «Я» в тексті реалізуються на двох рівнях: 1) композиційному, 2) стилістичному. Утілення цих категорій у тексті залежить від обраної для тексту жанрової форми та мотивів, якими керується автор [3, с. 59].

Жанр газетної журналістики — це спосіб і форма виробництва публікації газетними журналістами. Тема функціонування жанрів у періодичній пресі характеризує основні вимоги редакцій періодичних видань до жанрів журналістики [11, с. 7].

Мова газети як різновид публіцистичного стилю становить своєрідну єдність, що характеризується специфічними мовними особливостями, функціонування яких зумовлене загальними завданнями газети, котра продукується в межах певної суспільно-економічної формації (текстова модель її матеріалів буде завжди ідеологічно орієнтованою), й особливостями, притаманними конкретному газетному жанру залежно від змісту, обсягу матеріалу, позиції автора та ролі його образу в структурі журналістського твору.

Жанри газетних матеріалів відрізняються один від одного методом літературного подання та стилем викладу, засобами, які

використовують для відображення фактів, подій і явищ навколишньої дійсності, прийомами відображення побаченого й усвідомленого, а також багатьма іншими якостями.

Функціонування художньо-публіцистичних та аналітичних жанрів потребує передусім потужного вираження авторського «Я» в тексті. Жанрова палітра матеріалів Віталіни Московцевої здебільшого представлена саме цими жанрами. Її авторське «Я» відображається через власне світосприйняття та позиції, живе слово, яке відбиває її індивідуальні особливості, відтінки почуттів та думок.

У матеріалі ««Кінець світу»? Не дочекаєтесь» (№ 182 (23216) 3 грудня 2012 р.) вже в самій назві виявляється авторська позиція, адже саме автор стверджує, що «кінця світу» не буде. Автор використовує запитальні, окличні та риторичні речення, вводить у текст звернення до читача, застосовує розмовну лексику: «Ходять чутки, начебто 21 грудня 2012 року наступить — що б ви думали? «Кінець світу». Знайома поскаржилася на сусідку, котра продижжчала їй усі вуха: «Як готуєшся? Ніяк?! Ой лишенько! А я вже все потрібне купила...». Цікаво, що саме жіночка вважає «потрібним» (звісно, крім праведної душі, котрі ні за які гроші не купиш)? І взагалі, що то за чудасія, в її уявленні — «кінець світу»? страшний суд? Вселенська катастрофа? Куди від неї ховатися — у погріб?».

Аналітичні жанри спрямовані на проникнення в суть явищ, з'ясування прихованих взаємозв'язків предмета відображення. У цьому матеріалі публіцистичність жанру виявляється через безпосередню рецепцію події автором, через його бачення та оцінки: «А якщо серйозно, то всі розмови про «кінець світу» виглядають, м'яко кажучи, фантастичними. У ХХІ столітті сором уподібнюватися до первісних людей, в яких звичайне сонячне затемнення викликало жах. Більше того, з точки зору християнської релігії, розмови про «кінець світу 21 грудня 2012 року» — не просто дурниця, а блюзнірство». Саме подання інформації з її аналізом дозволяє виразити за допомогою цього жанру авторське «Я».

Участь безпосереднього авторського «Я» в тексті має величезне значення: визначає суть стилю жанру, рухає сюжет, емоційно забарвлює виклад, поєднує різномірні елементи.

Аналітичні матеріали автора переважно свідчать про значний прояв авторської індивідуальності, його оцінок і позицій.

У художньо-публіцистичному жанрі Віталіна Московцева зазвичай використовує нарис, який поєднує репортажну, дослідницьку й письменницьку діяльність.

Подорожній нарис «Баскська перлина з океанської мушлі» (№186 (23220) 13 грудня 2012 р.) є послідовністю подій і зустрічей. Зі змісту ліду, одразу зрозуміло, що автор є головним учасником події й передає лише власні спостереження і відчуття: «Я стояла на березі Біскайської затоки і думала, що десь там, за великою водою, — вже й

Америка. Атлантичний океан того липневого дня виглядав не дуже привітним. Може, такий суворий характер у всіх океанів? Усе-таки це не Азовське море, знайоме з дитинства, наче ванна, де хлюпаєшся щодня... Пейзаж тішить око, хоча з твердженням, що Ла Конча — найгарніша затока світу, я все-таки посперечалася б...». Використання займенника «Я», вказівка на точне місце перебування — способи вираження авторської присутності в тексті. Журналіст дозволяє читачеві відчувати всю красу побаченого під час подорожі і зробити його тим самим «співучасником» своєї мандрівки.

Авторське «Я» в цьому матеріалі яскраво виражене наприкінці публікації, де автор висловлює свої думки у формі різних понять, суджень і висновків: «Сан-Себастьян — одне з найдорожчих міст Іспанії. Тут ціни вищі, ніж у Мадриді, Саргосі або Барселоні. Звісно ж, аристократичний курорт» або «А поглянути там є на що: кухня настільки велика, що на ній можуть поратися одночасно декілька кухарів. Разом готують, потім пригощають один одного... Шкода, що мій чоловік не в кулінарному товаристві».

Серед художніх прийомів автор надає переваги метафорам: «суворий характер океану» («Схоже такий суворий характер у всіх океанів»), «мурашник» («Схоже прийшли всі: дідусі й бабусі, тітоньки й дядечки, батьки й діти... Мурашник!»).

У нарисі «Дід Мороз у країні... левів» (№ 194 (232228) 25 грудня 2012 р.) факти автор пропускає через свідомість, передає через власне світоглядне «Я», частково збагачуючи власною фантазією: «Багатьох юних глядачів привезли в Запоріжжя з різних куточків області — ця поїздка зимовою дорогою між засніжених ланів теж стала для них неабиякою подією».

Цитатність текстів автора є особливістю її стилю адже майже в кожному матеріалі вона ними послуговується, наприклад, у статті під назвою «Святковий стіл... у під'їзді будинку, поруч із ліфтом» (№ 194 (23228) 25 грудня 2012 р.): «Сподобалося! — на запитання журналістів підсумував свої враження один із глядачів. — Знаєте, що мені здалося найважливішим? ... Мої ровесники в гонитві за кар'єрою чи в бажанні пожити «для себе» відкладають народження дітей. А тепер я замислився... «Замислився», — погодьтеся, це чудово! Хоча, звісно, кожен знайшов у виставі «З наступаючим» щось своє». Таким чином, достатньо вдало, збалансовано поєднані авторське бачення заходу і певного його учасника.

Теми, обговорювані автором на сторінках газети, здебільшого пов'язані з культурними заходами, які відбуваються в Запоріжжі або області. Головне, що вони завжди актуальні й цікаві. Кожну подію або явище автор описує відповідно до свого бачення й власного ставлення.

У публікаціях Віталіни Московцевої значне місце посідають описи персонажів. Говорячи про них, автор не лише розповідає про події,

які з ними відбуваються, а й детально описує своїх героїв, характеризує їх.

Отже, авторське «Я» в журналістському творі виявляється не лише в його світосприйнятті загалом, не лише в підсумках, а й в інших елементах: сюжеті, композиції, пейзажі, портреті, деталі, в способах їх поєднання.

Автор журналістського твору, прагнучи долучити читача до пізнання висвітлюваного питання, висуває різні тези, аргументи та судження. При цьому усвідомлення журналістом істинності власних висновків виражається в таких формах: упевненість у використаних положеннях; сумніви в їх істинності; здогади про можливість їх істинності. Усі ці розумові авторські прояви виконують функції психологічних елементів, мета яких — надати авторській позиції особливої сили.

Журналістські роздуми, зазвичай, завершуються висновком, у якому роль авторського «Я» не зменшується. На підставі певних суджень автор дійшов узагальнених висновків, таким чином підсумовуючи свою пізнавальну діяльність. Усі ці розумові операції виконуються автором не тільки для того, щоб переконати читачів у правильності власної позиції, а й для налагодження комунікативного контакту зі своєю аудиторією.

Отже, жанр журналістики завжди визначається задумом, змістом, роллю, яку виконує твір на сторінках друкованого видання, масштабами і способом узагальнення в ньому дійсності.

Проаналізувавши матеріали Віталіни Московцевої, виявили такі характерні ознаки й особливості авторського «Я»: творча індивідуальність журналіста, яка виявляється у виборі жанру, методах подання інформації, тематичних орієнтаціях, особливостях авторського світосприйняття, нарешті, обраній журналістом ролі. На цій основі й виникає публіцистичний образ автора. При цьому світоглядні позиції авторського «Я» виражаються через систему оціночних суджень, моральні уявлення й ідеї. Розкриття авторської думки відбувається не лише аналітично, а й художньо. Тому іноді перед читачами постає образ автора, а в інших головними є сама подія і образи її учасників.

Форма подання інформації — аналіз подій і фактів, у яких чітко простежується авторське «Я». У тексті доволі багато різних художніх засобів. Основні особливості матеріалів В. Московцевої — реальний погляд на події, що відбуваються, але водночас і суб'єктивне ставлення до них. У темі, специфіці її сприйняття, формі відображення, оцінці й інтерпретації життєвої ситуації виявляється авторська суб'єктивність.

Публіцист має високий культурний рівень, а в структурі її мовної особистості спостерігається яскраво виражене авторське «Я». Лексичний склад її текстів достатньо різноманітний, авторське «Я» втілюється в журналістському творі за допомогою демонстрації різних

світоглядних поглядів автора. Вона ділиться з читачами власними думками, знаннями, баченням і відчуттям ситуації.

Однак, методологія вираження авторського «Я» в журналістському тексті в контексті газетних жанрів журналістики потребує подальших досліджень.

Список літератури

1. Бахтин М. Человек в мире слова / М. Бахтин. — М., 1995. — 139 с.
2. Виноградов В. О теории художественной речи / В. Виноградов. — М.: Высшая школа, 1971. — 240 с.
3. Воронова М. Ю. Авторська позиція і авторське «я» в політичних портретах- книгах / М. Воронова // Наукові записки. — 2003. — № 13. — С. 59.
4. Галич О. А. Теорія літератури [підручник] / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв; за наук. ред. О. Галича. — К.: Либідь, 2001. — 188 с.
5. Григораш Д. С. Журналістика в термінах і виразах / Д. С. Григораш. — Львів: Вища шкoл., 1974. — 295 с.
6. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості / В. Здоровега — Львів: ПАІС, 2004. — 184–193 с.
7. Ким М. Н. Технология создания журналистского произведения / М. Ким — СПб.: Изд-во Михайлова, 2001. — 32 с.
8. Михайлин І. Основи журналістики: навч. посібник / І. Михайлин. — Х.: ХІФТ, 2002. — 258 с.
9. Парцей М. Авторський фактор у публіцистиці / М. Парцей. — Львів: Світ, 1990. — 200 с.
10. Солганик Г. Я. Автор как стилиобразующая категория публицистического текста / Г. Я. Солганик // Вестн. Моск. ун-та. Сер.10. Журналистика. — 2001. — № 3. — С. 74–84.
11. Тертичный А. А. Жанры периодической печати / А. Тертичный — М., 2000. — С. 7–8.

Надійшла до редколегії 05.08.2013 р.